

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalářské kombinované studium

2009 - 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Andrea Krausová

Krizové řízení v resortu ministerstva spravedlnosti

Praha 2012

Vedoucí práce:

Ing. Štefan Toth

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor combined studies

2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Andrea Krausová

CRISIS MANAGEMENT IN RESORT OF JUSTICE

DEPARTMENT

Prague 2012

The bachelor thesis work supervisor:

Ing. Štefan Toth

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 10. 03. 2012

Andrea Krausová

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou krizového řízení v resortu ministerstva spravedlnosti, konkrétně pak činností Vězeňské služby České republiky při prevenci vzniku mimořádných událostí, případně pak možnostech jejich řešení. Přitom se snaží upozornit na skryté hrozby související s nácvikem postupů řešení vzniklých krizových situací, které vždy znamenají represivní opatření ve vztahu k aktuálně přítomným vězněným osobám. Ty totiž bývají v těchto okamžicích nuceně vystaveny nejrůznějším nečekaným stresovým situacím, které mohou paradoxně vést ke vzniku skutečných potíží, a to právě v podobě tzv. mimořádných situací.

Klíčové pojmy

Krizové řízení, mimořádná situace, vazební věznice, vězeňská služba, věznice, výkon trestu odnětí svobody, výkon vazby.

Annotation

The topic of this thesis deals with issues of crisis management in resort of Ministry of Justice, particularly the activity of the prison service of the Czech Republic in preventing of the origin of exceptional events, or solution possibilities. The thesis tries to refer to hidden threats related to study of methods for dealing with emerging crisis, which always signify repressive precautions in relation to current prisoners, as they are forcibly exposed to various unexpected stressful situations which can lead to real difficulties, at the time of exceptional events.

Key terms

Crisis management, exceptional events, custodial prison, prison service, prison, execution of a punishment of imprisonment, execution of custody.

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. CÍL A METODIKA	9
2.1. Cíl práce.....	9
2.2. Metodika práce	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
3. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR A JEJÍ ROLE V KRIZOVÉM ŘÍZENÍ	12
3.1. Legislativní zakotvení.....	12
3.1.1. Vězeňská služba České republiky.....	12
3.1.2. Krizové řízení ve Vězeňské službě.....	13
3.1.3. Vymezení pojmů.....	13
3.2. Cíle a poslání Vězeňské služby	14
3.3. Organizace Vězeňské služby	16
3.4. Úloha Vězeňské služby v krizovém řízení	19
4. TEORETICKÁ VÝCHODISKA VZNIKU A ŘEŠENÍ	
MIMOŘÁDNÝCH KRIZOVÝCH SITUACÍ VE VĚZNICÍCH..	24
4.1. Forenzní psychologie; penitenciární psychologie.....	24
4.2. Fenomén uvěznění	25
4.2.1. Výkon vazby, práva a povinnosti obviněných.....	26
4.2.2. Výkon trestu odnětí svobody, práva a povinnosti odsouzených.....	28
II. PRAKTICKÁ ČÁST	33
5. CÍL VÝZKUMU	33
5.1. Cíl výzkumu.....	33
5.2. Harmonogram postupu	34

5.3.Charakteristika souboru respondentů.....	35
5.4.Analýza dat	38
5.5.Interpretace výsledků.....	40
5.6.Dílčí závěry/formulace doporučení	45
6.ZÁVĚR.....	49
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	52
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ .	57
SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ.....	58
SEZNAM PŘÍLOH	59
PŘÍLOHY.....	I
A: OTÁZKY KLADENÉ V PRŮBĚHU ROZHOVORŮ	I
B: STAVY VĚZNĚNÝCH OSOB	III
C: UBYTOVACÍ KAPACITY A DALŠÍ FAKTA	IV
D: MIMOŘÁDNÉ UDÁLOSTI	V
E: MIMOŘÁDNÉ UDÁLOSTI CIZINCŮ.....	VI

1. ÚVOD

Ze statistických údajů resortu Ministerstva spravedlnosti České republiky vyplývá, že vyhlášení krizového stavu při řešení mimořádné události souvisí převážně s událostmi ve Vězeňské službě České republiky. Všeobecně, je za takovou mimořádnou událost ve vězeňství považováno takové jednání jednotlivců nebo skupin vězňů, které zpravidla vykazuje i znaky určitého konkrétního trestného činu. Některé z těchto událostí mohou svým rozsahem znamenat závažnou krizovou situaci, která z hlediska možných hrozivých následků nutí management Vězeňské služby zařadit úvahy o možném řešení takových krizových situací do tzv. krizového plánování. Výsledkem krizového plánování jsou pak zpravidla tzv. typové plány, které představují algoritmy (postupy) jejich řešení. Aby se předešlo vzniku nesprávně řešené krizové situace, vyhlášují se například pravidelné prověrky pohotovosti členů pracoviště krizového řízení. Jedná se o tzv. poplach s modelovou situací. Tyto prověrky jsou vyhlášovány většinou jednou ročně. Jejich účelem je zjistit, jak jsou jednotlivé věznice připraveny na krizové situace, které mohou kdykoliv nastat. Přiznejme si však otevřeně, že tato cvičení mají zpravidla za následek vznik nežádoucích mimořádných událostí. Je tomu tak paradoxně proto, že jsou svou povahou doprovázeny řadou silových a represivních opatření, která mají na vzniklou nežádoucí mimořádnou událost reagovat, což je nezbytné proto, aby věznice při prověřování dosáhla patřičného počtu bodů. Za takovou mimořádnou událost budeme v této práci považovat například násilí mezi vězni, útoky vězňů, vzpoury vězňů a podobně.

2. CÍL A METODIKA

2.1. Cíl práce

Hlavním cílem této bakalářské práce je poukázat na zhoršující se podmínky pro uvězněné osoby v rámci výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, s tím související zvýšenou pravděpodobnost vzniku mimořádných situací v zařízeních Vězeňské služby České republiky a návrh preventivních opatření v rámci krizového řízení, zaměřených na včasné a efektivní předcházení jejich vzniku.

Teoretická část je zaměřena na související legislativu a nejpodstatnější právní normy upravující krizové řízení ve Vězeňské službě České republiky. Zároveň vysvětluje základní pojmy v rámci této problematiky. Krátce se zmiňuje o povaze vybraných mimořádných událostí ve vězeňství, aby bylo zřejmé, že v kontextu krizového zákona a analogií zákona nesporně spadají svou povahou do krizového řízení. Dále je pak stručně popsáno a analyzováno prostředí, v němž k mimořádným událostem dochází, probrán organizační řád Vězeňské služby České republiky a objasněny základní úkoly jejích zaměstnanců.

V rámci praktické části jsou prostřednictvím provedeného výzkumu mezi odsouzenými a obviněnými rozpoznávány a popisovány příčiny vzniku těchto nežádoucích jevů, což je třeba považovat za důležitý moment pro předcházení vzniku těchto událostí a zároveň za cenný informační materiál upotřebitelný pro navrhování a plánování způsobů řešení mimořádných událostí. Součástí je rovněž krátká zmínka o úkolech Vězeňské služby v krizovém řízení s tím, že pozornost je zaměřena zejména na metodický nácvik a prověrky připravenosti v případě vyhlášení mimořádné události.

Na závěr je proveden stručný nástin opatření, jež mohou vést k řešení mimořádných událostí jak v oblasti předcházení (prevence), tak i v oblasti řešení těchto událostí silovými prostředky.

Vzhledem k omezenému, maximálně přípustnému rozsahu stran této práce, není možné se tomuto závažnému problému věnovat zcela do hloubky. Tato práce musí být proto považována jen za jakýsi úvod do této jinak velmi zajímavé a široké problematiky krizového řízení.

2.2. Metodika práce

S ohledem na povahu této práce byla jako hlavní metoda stanovena metoda přiměřeného zobecnění praxe. A to především z důvodu, že se ve své podstatě jedná z větší části o tzv. empirický výzkum. To znamená, že si položenou otázku „zodpovíme – nebo se pokusíme zodpovědět – tím, že získáme přímou, pozorovatelnou informaci ze světa, spíše než bychom pouze teoretizovali, uvažovali nebo argumentovali na základě nějakých základních principů“¹. Metodologická literatura nám nabízí nejrůznější koncepce. Tato práce se drží toho pohledu, který „zdůrazňuje ústřední roli výzkumných otázek a systematické používání empirických dat k jejich zodpovězení. Má čtyři hlavní rysy: Zachycuje výzkum pomocí výzkumných otázek; určuje, jaká data jsou k jejich zodpovězení zapotřebí; navrhuje výzkum, který by umožnil sběr a analýzu těchto dat; využívá data pro zodpovězení výzkumných otázek.“²

Proto pak byli nedílnými pomocníky při zjišťování důležitých informací přímé rozhovory s odsouzenými a obviněnými, v jejichž průběhu jsme těmto kladli jak otázky

¹ Punch, K, F. *Úspěšný návrh výzkumu*. 2008, 1. vyd. Praha: Portál, s. 11.

² *Tamtéž*, s. 17.

obecného charakteru, tak rovněž otázky specifickější, vztahující se přímo k určité konkrétní záležitosti. Snažili jsme se přitom mít neustále na zřeteli, že dobře položená otázka znamená polovinu odpovědi. „V konečném důsledku každá výzkumná otázka musí být formulována na takové úrovni specifičnosti, že rozpoznáme, jaká data jsou zapotřebí, abychom ji mohli zodpovědět.“³

Jako další metody v této souvislosti jsou použity analýza dat získaných z rozhovorů a v neposlední řadě tzv. sekundární analýza statistických dat vedených Vězeňskou službou České republiky.

³ Punch, K, F. *Úspěšný návrh výzkumu*. 2008, 1. vyd. Praha: Portál, s. 44.

I. TEORETICKÁ ČÁST

3. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR A JEJÍ ROLE V KRIZOVÉM ŘÍZENÍ

3.1. Legislativní zakotvení

Je nezbytné si uvědomit legislativní zakotvení Vězeňské služby v právním systému České republiky, její úlohu, cíle a poslání a také organizaci.

3.1.1. Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky byla zřízena Zákonem České národní rady č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky. Jedná se o ozbrojený bezpečnostní sbor, který řídí generální ředitel odpovídající za činnost vězeňské služby ministru spravedlnosti. Vězeňská služba zajišťuje výkon vazby⁴, výkon trestu odnětí svobody⁵ a výkon zabezpečovací detence⁶ (vězeňská stráž), ve stanoveném rozsahu též ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a ministerstva (justiční stráž). Poskytuje a zabezpečuje také zdravotní péči a plní další úkoly ve smyslu zákona (správní služba).

⁴ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Zákon č. 169/99 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 345/1999 SB., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů.

Rozhodují-li organizační jednotky Vězeňské služby, tedy Generální ředitelství Vězeňské služby, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence nebo institut vzdělávání ve správním řízení, mají postavení správních úřadů. V jejich čele stojí generálním ředitelem jmenovaní (a případně odvolávaní) ředitelé.

3.1.2. Krizové řízení ve Vězeňské službě

Problematiku krizového řízení ve Vězeňské službě ošetřuje Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 13/2006 o činnosti Vězeňské služby České republiky po vyhlášení krizových stavů, při řešení mimořádných situací a mimořádných událostí, o činnosti Krizového štábu Vězeňské služby a pracovištích krizového řízení. Jeho účelem je stanovit základní druhy činností Vězeňské služby po vyhlášení krizových stavů, postup jejích organizačních jednotek při řešení některých mimořádných situací a mimořádných událostí (např. vzpoury, oznámení o uložení výbušniny spojené s evakuací vězněných osob, vznik požáru) nebo krizových situací, včetně úkolů souvisejících s jejich řešením a rozsahem vedené dokumentace včetně statutu a jednacího řádu krizového štábu Vězeňské služby, pracovišť krizového řízení a výstroj a výzbroj příslušníků a občanských zaměstnanců při řešení krizových situací.

3.1.3. Vymezení pojmů

Mimořádnou situací se rozumí situace vzniklá v určitém prostředí v důsledku hrozby vzniku nebo v důsledku působení mimořádné události, která je řešena obvyklým způsobem složkami bezpečnostního systému České republiky za použití běžných oprávnění, postupů a na úrovni běžné spolupráce bez vyhlášení krizových stavů. Do této

kategorie spadají zpravidla události vzniklé ve Vězeňské službě, které podléhají hlásné službě⁷.

Mimořádná událost je škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací. Do této kategorie spadají některé události ve vězeňské službě podléhající hlásné službě.

Krizová situace je mimořádná událost, v jejímž důsledku je vyhlášen krizový stav.

Krizovým štábem Vězeňské služby České republiky je orgán, který je zřízen za účelem řešení krizových situací, mimořádných situací nebo mimořádných událostí spadajících do působnosti Vězeňské služby.

Pracovištěm krizového řízení je orgán vazební věznice nebo věznice k řešení krizových situací, mimořádných situací nebo mimořádných událostí v příslušnosti vazební věznice nebo věznice.

3.2. Cíle a poslání Vězeňské služby

„Posláním Vězeňské služby ČR je zajišťovat výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a bezpečnost a pořádek v soudních budovách. Vězeňská služba spravuje a střeží věznice a detenční ústavy. Dále střeží, předvádí a eskortuje vězněné osoby. K dalším úkolům patří výzkum v oboru penologie, jehož výsledky aplikuje v praxi.

⁷ NGR 34/2009 o hlášení mimořádných událostí ve Vězeňské službě České republiky.

Důležitou součástí činnosti je rovněž vytváření podmínek pro zaměstnávání, vzdělávání a rekvalifikaci vězňů.⁸

Prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich nekonfliktní způsob života po propuštění. Zabezpečuje úkoly při předcházení a odhalování trestné činnosti osobami ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence.

Vězeňská služba rovněž vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a výkonu zabezpečovací detence. Zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a ministerstva spravedlnosti a v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky ve znění pozdějších změn a doplňků zajišťuje bezpečnost výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství, vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a výkonu zabezpečovací detence na území České republiky. Provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby.

V neposlední řadě vězeňská služba zabezpečuje vzdělávání jak svých zaměstnanců, tak osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. Ve vlastních zdravotnických zařízeních také poskytuje zaměstnancům i osobám ve výkonu

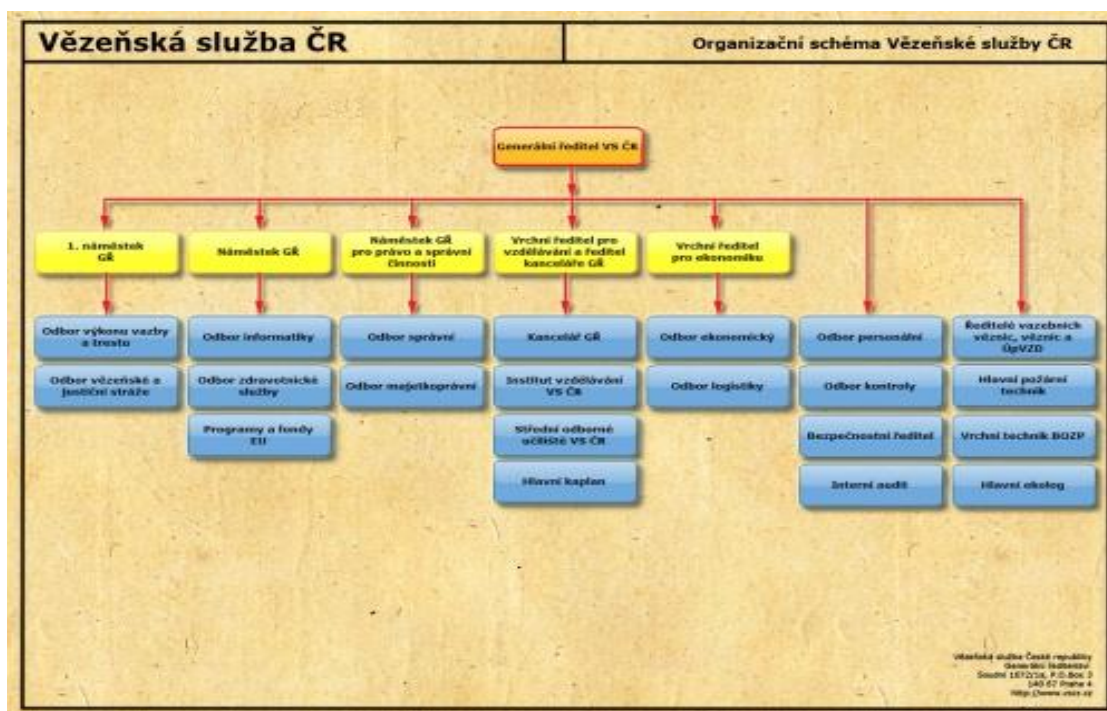
⁸ *Cíle a poslání Vězeňské služby ČR.* [online]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/onas/zakladni-informace-4/cile-a-poslani-vs-cr-6124> [cit. 2012-02-20]

vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence zdravotní služby. Zdravotní služby zajišťuje v případě potřeby i u mimovězeňských poskytovatelů.

3.3. Organizace Vězeňské služby

Vězeňská služba České republiky, zřízená zákonem⁹, je ozbrojeným a bezpečnostním sborem, účetní jednotkou, zdravotnickým zařízením, správním úřadem a organizační složkou státu podřízenou Ministerstvu spravedlnosti České republiky.

Obr. č. 1: Organizační schéma Vězeňské služby České republiky.

Zdroj: Vězeňská služba ČR. *Organizační struktura*. [online]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/organizacni-struktura-2/> [2012-02-20]

Organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence a Institut vzdělávání.

⁹ §1 Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky.

Generální ředitelství zabezpečuje plnění společných úkolů ostatních organizačních jednotek, které metodicky řídí a kontroluje. V čele vazebních věznic, věznic, ústavů pro výkon zabezpečovací detence a Institutu vzdělávání jsou ředitelé, které jmenuje a odvolává generální ředitel.

Vnitřně se Vězeňská služba dále člení na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu. Vězeňská stráž a justiční stráž mají postavení ozbrojeného sboru.

Vězeňská stráž střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence, střeží vazební věznice, věznice, věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence a při této činnosti a v uvedených místech zajišťuje stanovený pořádek a kázeň.

Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a ministerstva spravedlnosti a v rozsahu stanoveném zákonem zajišťuje bezpečnost výkonu pravomocí soudů a státních zastupitelství.

Správní služba rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, výchovnou a další odbornou činnost. Součástí správní služby je i zdravotnická služba. Činnost správní služby zajišťují občanští zaměstnanci a příslušníci. Příslušníci Vězeňské služby zařazení do správní služby mohou být pověřeni plněním úkolů vězeňské stráže. Příslušníci zařazení v justiční strážce mohou být dočasně povoláni k plnění úkolů vězeňské stráže v místech výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody jen v mimořádných případech, nemůže-li vězeňská stráž zajistit vlastními prostředky pořádek a bezpečnost v těchto místech, a to pouze se souhlasem ministra spravedlnosti České republiky.

Na území České republiky se aktuálně nachází 36 věznic. Z tohoto počtu je deset věznic vazebních. Celkový počet vězněných osob je celkem asi 23.000. Z toho je zhruba 2.500 obviněných, tzn. ve výkonu vazby. Oproti tomu Vězeňská služba zaměstnává v současné době přibližně 10.000 lidí.

Vazební věznice zabezpečují, aby vazba plnila zákonem stanovený účel a byla vykonávána v souladu se zákonem.¹⁰ Věznice zabezpečují, aby trest odnětí svobody plnil svůj účel a byl v souladu se zákonem.¹¹

Věznice v České republice jsou dále členěny podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti na čtyři základní typy, a to s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Obecně lze říci, že ve věznicích s dohledem a dozorem vykonávají tresty lidé odsouzení za méně závažné trestné činy, ve věznicích s ostrahou a se zvýšenou ostrahou jsou pak pachatelé nejzávažnějších trestných činů. Vedle těchto základních typů věznic se zřizují zvláštní *věznice pro mladistvé*. Pokud tím není ohrožen účel výkonu trestu, jsou v rámci jedné věznice zřizována oddělení různých typů. O tom, v jakém druhu věznice si odsouzený trest odpyká, rozhoduje příslušný soud podle zvláštního zákona¹². Specializované ženské věznice jsou ve Světlé nad Sázavou a v Opavě, ústavy pro výkon zabezpečovací detence jsou zřízeny v Brně (48 míst) a v Opavě (150 míst).

Názorně lze vidět rozmístění vazebních věznic, věznic a ústavů pro výkon zabezpečovací detence na území České republiky na níže vložené mapce. Do jaké míry v současné době koresponduje se skutečným stavem nápadu trestné činnosti

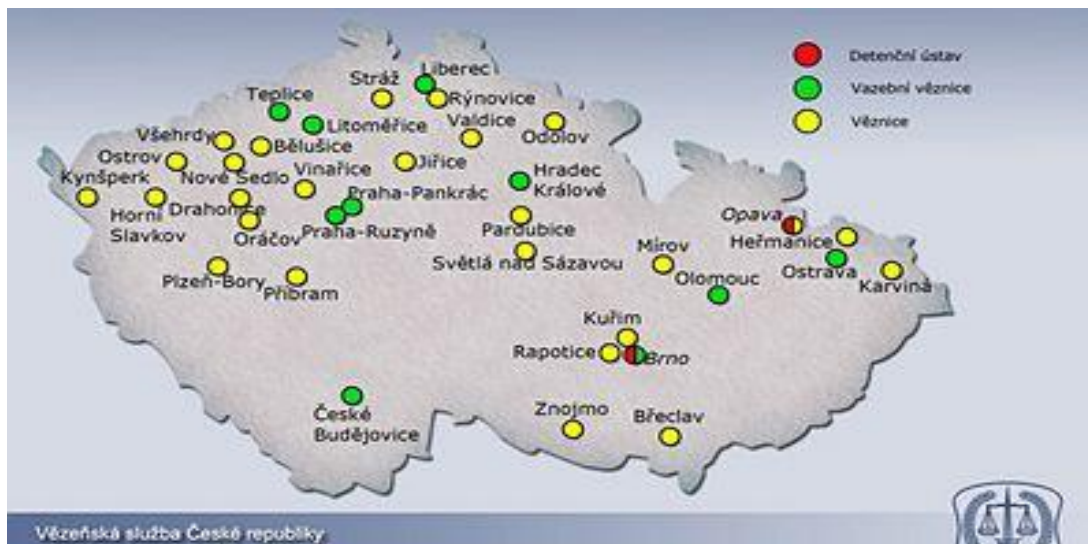
¹⁰ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Zákon č. 306/2009 Sb., trestní zákoník.

v jednotlivých krajích a lokalitách, můžeme sledovat ve statistikách vedených Policií České republiky na jejích oficiálních webových stránkách¹³.

Obr. č. 2: Vazební věznice, věznice a detenční ústavy v České republice.

Zdroj: Vězeňská služba ČR. *Organizační jednotky*. [online]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/oj/> [2012-02-20]

Důležitou organizační jednotkou Vězeňské služby je Institut vzdělávání Vězeňské služby, který zabezpečuje, aby příslušníci a občanskí zaměstnanci Vězeňské služby byli náležitě vycvičeni a vyškoleni pro výkon služby nebo práce a neustále se zvyšovala jejich odborná úroveň.

3.4. Úloha Vězeňské služby v krizovém řízení

Generální ředitelství Vězeňské služby řídí, organizuje a kontroluje činnost ostatních článků organizace Vězeňské služby. Ministr spravedlnosti řídí vězeňskou službu prostřednictvím generálního ředitele, kterého jmenuje do funkce a případně z ní i odvolává. Za činnost Vězeňské služby zodpovídá generální ředitel právě ministru. Právní úkony jménem státu činí za Vězeňskou službu generální ředitel.

¹³ <http://www.policie.cz/>

V rámci systému krizového řízení státu podle zákona č. 240/2000 Sb. plní Vězeňská služba následující úkoly:

- Činnost po vyhlášení stupňů pohotovosti;
- úkoly v oblasti hospodářské mobilizace;
- civilního nouzového plánování;
- řešení *krizových situací*.

Řešení jednotlivých krizových situací vychází ze zákona o krizovém řízení státu (krizový zákon)¹⁴ a dalších závazných norem. Tato činnost je plánována a organizována v souladu s rozhodnutím a pokyny Bezpečnostní rady státu a koncepcí Ministerstva spravedlnosti jako nadřazené složky Vězeňské služby.

Vnitřním předpisem – Nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 13/2006 – byla upravena činnost krizového štábu na Generálním ředitelství Vězeňské služby a činnost pracovišť krizového řízení v jednotlivých organizačních článcích Vězeňské služby. Plánování i praktické nácviky činnosti zaměstnanců Vězeňské služby jsou řešeny tak, aby Vězeňská služba jako celek byla schopna plnit úkoly pokud možno samostatně.

Veškerá činnost směřuje k zajištění ochrany zdraví a života zaměstnanců Vězeňské služby i vězněných osob. Součinnostní dohody, které jsou uzavřeny s Policií České republiky, jsou zpracovány pro využití jejích orgánů v případech, kdy Vězeňská služba již není schopna plnit úkoly pouze vlastními silami a prostředky. V těchto

¹⁴ Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).

případech je řešena spolupráce s příslušnými krizovými štáby včetně možnosti využití záchranných sborů zřízených v rámci regionu.

Některé výkonné součásti Vězeňské služby, vydávaly svá vlastní nařízení, kterým byla zřízena pracoviště krizového řízení. Tak je tomu například také ve Vazební věznici Praha – Pankrác. Zde je toto pracoviště a jeho úkoly dáno Nařízením ředitele (Vazební věznice Praha – Pankrác č. 71/2006).

Závažné mimořádné události, které mají charakter krizové situace, k nimž s jistou pravidelností dochází ve všech našich českých věznicích jsou zejména: Projevy fyzického násilí a psychického týrání mezi vězni; vznik nepokojů nebo jiných hromadných nezákonných vystoupení uvězněných osob; vzpoura a útěk vězňů; organizování zločineckých struktur ve výkonu trestu odnětí svobody; sebepoškozování a sebevraždy; oznámení o uložení výbušniny; vznik požáru; vzetí rukojmí; napadení eskorty nebo napadení věznice; vznik přírodní katastrofy nebo průmyslové havárie; epidemie, apod.

Vznik těchto sociálně patologických jevů v našich věznicích má své nepopiratelné příčiny a zasluhuje si proto hlubší odbornou analýzu. Seznámení se s jejími výsledky může být významným prostředkem nejen pro pochopení mechanismu jejich vzniku, ale také nenahraditelným nástrojem ve vztahu k jejich předcházení, a to především v rámci cílené preventivní činnosti.

Ve chvíli, když už se mimořádné události projeví, jsou bezesporu závažným rozhodovacím problémem managementu příslušné věznice, neboť potenciál rizik a nebezpečí z nich hrozící je značný. Učinit kroky vedoucí k zamezení takových jevů často vyžaduje intenzivní vynaložení lidských, materiálních a technických prostředků.

Pro příslušníky vězeňské služby, kteří se na likvidaci mimořádné události podílejí, představuje v danou chvíli zcela jistě mimořádně silnou psychickou zátěž. Proto je nanejvýš žádoucí, aby byla Vězeňská služba byla na tento specifický typ krizových situací připravena. V rámci krizového řízení musí mít připraveny nebo být schopna postupně vytvořit krizové (typové) plány, které by do jisté míry nabízely algoritmus (návod) postupu efektivní likvidace takové mimořádné události.

Za nejúčinnější nástroj je však stále považována prevence krizových situací, což znamená umění včas rozpoznávat a analyzovat příčiny jejich vzniku a v této souvislosti provádět včasná opatření.

Krizový zákon zdánlivě takto konkrétní krizovou problematiku neřeší a soustřeďuje se pouze na mimořádně závažné krizové situace. Analogicky z něj ovšem lze dovodit, že výše jmenované mimořádné události rovněž mají své místo v krizovém řízení, jelikož vykazují znaky shodné se znaky zákonem definované krizové situace.

Jak již bylo v této práci uvedeno dříve, krizovou situací – krizovým stavem (§ 2, písm. b) se rozumí mimořádná událost, při níž je vyhlášen stav nebezpečí nebo nouzový stav nebo stav ohrožení státu. Stavem nebezpečí (§ 3 odst. 1) je situace, kterou lze vyhlásit, jsou-li v případě živelní pohromy, ekologické nebo průmyslové havárie, nehody nebo jiného nebezpečí ohroženy životy, zdraví, majetek, životní prostředí, kdy není možné odvrátit ohrožení běžnou činností správních úřadů a složek integrovaného záchranného systému a nedosahuje-li intenzity ohrožení značného rozsahu.

Pro toto tvrzení lze dle mého názoru nalézt oporu rovněž ve Sbírce nařízení ředitele vazební věznice Praha – Pankrác, konkrétně v Nařízení č. 71/2006, jehož součástí jsou v přílohách Statut pracoviště krizového řízení Vazební věznice Praha –

Pankrác, Jednací řád pracoviště krizového řízení a Metodika práce pracoviště krizového řízení vazební věznice.

Metodika práce pracoviště krizového řízení vazební věznice v čl. 3 pojednávajícím o základním obsahovém zaměření v odstavci 3 pod písmenem e) pamatuje i na jiné situace než ty, které vycházejí z dikce krizového zákona a umožňuje tak svolat činnost pracoviště krizového řízení i „v důsledku jiných situací vyžadujících projednání v pracovišti krizového řízení“.

4. TEORETICKÁ VÝCHODISKA VZNIKU A ŘEŠENÍ MIMOŘÁDNÝCH KRIZOVÝCH SITUACÍ VE VĚZNICÍCH

4.1. Forenzní psychologie; penitenciární psychologie

Aplikovaná psychologická disciplína, která se zabývá chováním a prožíváním lidí v situacích regulovaných právem a především právem trestním se nazývá forenzní psychologie. Forenzní psychologie studuje jednak chování jakožto pozorovatelné, popsatelné a měřitelné reakce osobnosti odsouzeného a jednak prožívání odsouzeného v podobě jeho psychických procesů, stavů a vlastností.

Jako nedílná součást forenzní psychologie je v odborné literatuře uváděna penitenciární psychologie, která se zabývá psychologickou problematikou spjatou s výkonem trestu odnětí svobody. Soustřeďuje se na chování a prožívání odsouzených osob zařazených k výkonu trestu odnětí svobody.

Forenzní a penitenciární psychologie jsou proto velice významným nástrojem poznávání příčin a možných důsledků chování a jednání vězňených osob, které se stává startovacím momentem vzniku krizových situací.

4.2. Fenomén uvěznění

Uvězněním člověka rozumíme jak vzetí do vazby, tak nástup do výkonu trestu. Je třeba jej chápat nejen v souvislostech trestního řízení, ale především z hlediska dopadů na psychiku člověka a jeho život v nejšířších souvislostech.

Uvěznění je vždy zátěžovou situací ze ztráty svobody, obav z budoucnosti, nejistoty atd. Jedná se o výrazný životní zlom, který nejenže s sebou nese společenskou stigmatizaci v podobě nálepky „kriminálního“, ale je zároveň spojené s nejrozmanitějšími sociálními dopady typu rozpadu rodiny, ztráty zaměstnání, ztráty přátel, frustrací z neuspokojení sekundárních potřeb, nutností strpění řady zátěžových situací a ztráty soukromí a intimity.

Uvěznění „mění prožívání, uvažování i chování vězně. Ve vězení jsou užitečné jiné vzorce chování. Způsoby chování získané na svobodě vyhasínají – nejsou zde potřebné, někdy jsou dokonce nežádoucí a spoluvězni sankcionované. Adaptace na prostředí vězení zásadním způsobem mění hodnoty, normy i vzorce chování, a stává se překážkou návratu trestaného člověka do společnosti.“¹⁵ Odnětí svobody jako způsob trestu má svá významná specifika. Odsouzení se socializují do vězeňské komunity a přizpůsobují se normám běžným ve vězení. Tento proces se odborně nazývá *prisonizace*. Je důležité podotknout, že tyto zmíněné vězeňské normy jsou diktovány zevnitř komunity a nemají co do činění s oficiálními vězeňskými normami. Mnohdy jsou naopak přímo antagonistické a tento jev může vést až ke vzpourám vězňů.

Nejpalčivějšími problémy, které potrestaného tíží, jsou ztráta kontaktu s rodinou, přáteli a „běžnou“ společností vůbec. Stresové a frustrační faktory se dotýkají hlavně

¹⁵ Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 422.

obavy o ztrátu přízně svých blízkých nebo obavy o vytěsnění ze společnosti. Mezi další problémy patří ztráta sebekontroly, svobody, omezeno je vlastní rozhodování, volba, dosavadní způsob života je přetrhán. To vede k pocitům úzkosti, depresivním náladám nebo k depresím. Je nezbytné si uvědomit, že ve vězení je jejich překonávání specificky obtížnější než na svobodě, a to právě z důvodů omezení možností vězňů. Tato skutečnost má za následek jejich dlouhodobé deprivace. Vězení způsobuje taky nedostatek stimulace, který pak vede k poruchám myšlení a vůle. Problémy se objevují se ztrátou pozitivních vzorců chování. Palčivým problémem je i nedostatek komunikace.

„Vnitřní napětí vzniká jak mezi vězni navzájem, tak mezi vězni a personálem. Významnou roli zde hraje především dodržování zásad bezpečnosti, kontrola a dodržování zákonnosti. Přehnaný důraz na bezpečnost, spojený s příkrostí jednání personálu věznice, může vést k růstu napětí ve věznici. Proto je nutné zvláště dbát na to, aby byl pečlivě vyvážen poměr mezi dodržováním zásad bezpečnosti a vytvářením napětí mezi personálem a vězni. Je nutné počítat i se zvláštním hodnotovým systémem vězňů, kteří mají často zcela jiný názor na to, co je spravedlivé než společnost.“¹⁶

4.2.1. Výkon vazby, práva a povinnosti obviněných

Výkon vazby je upraven Zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Upravuje podmínky výkonu vazby v trestním řízení, stanoví práva a povinnosti osob ve vazbě a upravuje postavení příslušníků a občanských zaměstnanců při zajišťování výkonu vazby

¹⁶ Sochůrek, J. *Kapitoly z penologie – Negativní jevy ve vězení*, 1. vyd. Liberec, Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 52.

a v neposlední řadě upravuje dozor nad tímto výkonem. Působnost a úkoly zaměstnanců Vězeňské služby jsou pak stanoveny v tzv. Řádu výkonu vazby.¹⁷

Výkon vazby bývá považován za faktor, který má ještě těžší dopad na psychiku než samotný výkon trestu odnětí svobody. Zejména pokusy vězňů o ukončení života jsou zde častější, obzvláště je-li obviněný ve vazbě zadržován poprvé. Nejrizikovějšími pro páčání sebevražd jsou období těsně po vynesení rozsudku a právě období výkonu vazby. Ve vězení mnohdy není sebevražda důsledkem hluboké deprese, ale okamžitým jevem. O to obtížnější proto je ji předpovědět.

Na rozdíl od výkonu trestu svá výkon vazby určitá specifika. Především se na zadržovaného hledí tak, jako by nebyl vinen¹⁸ a během vazby smí být obviněný podroben pouze těm omezením, která jsou nezbytně nutná. Zákon zaručuje, že ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost a obviněný nesmí být podroben fyzickému ani psychickému nátlaku. Dalším specifikem je skutečnost, že obvinění jsou častěji umisťováni do cel po jednom. Prokazatelně nejhorší vliv na lidskou psychiku má samovazba. Před umístěním odsouzeného do samovazby je zapotřebí lékařského souhlasu, že odsouzený je fyzicky i psychicky připraven na výkon samovazby, jelikož právě zde je největší prostor pro sebevraždu nebo sebepoškozování obviněných. Závažné dopady na psychiku může mít také nepřirozené umělé osvětlení v celách. Zadržení často poukazují na to, že ve dne je příliš slabé a v noci zase příliš silné. Adaptace na tuto skutečnost může trvat velmi dlouhou dobu.

¹⁷ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby.

¹⁸ Tzv. **presumpce nevinny** je uvedena v Listině základních práv a svobod v oddílu *Právo na soudní a jinou právní ochranu*.

Na druhou stranu řada svobod obviněných není omezena do takové míry jako ve vězení. Obviněný má právo používat vlastní oděv, může v libovolném počtu odesílat i přijímat korespondenci nebo může sledovat programy na vlastním televizoru.

Své zvláštnosti má výkon vazby u mladistvých. Aby se omezily negativní účinky jejich izolace od společnosti, jsou vytvářeny podmínky pro zájmové, sportovní a vzdělávací aktivity mladistvých s přihlédnutím k jejich psychologickým i fyziologickým zvláštnostem. Návštěvy u mladistvých mají svůj odlišný režim, který se podřizuje snaze o posílení jejich sociálních a citových vazeb, zejména pak k rodičům. Obdobně jako u mladistvých je tomu při výkonu vazby u žen.

Výkon vazby s sebou mnohdy přináší pro odsouzené tíživý pocit bezvýchodnosti situace. Specifikem výkonu vazby je, že obvinění jsou v jejím průběhu podrobováni výslechům, což pro mnohé představuje významnou psychickou zátěž. Přejícnou poruchou pak může být akutní reakce na stres, která se může projevat zúžením vědomí a pozornosti, dezorientací nebo naopak hyperaktivitou a také depresivní náladou, úzkostmi, nespavostí, obavami apod.

4.2.2. Výkon trestu odnětí svobody, práva a povinnosti odsouzených

Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody je dána Zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, působnost a úkoly zaměstnanců Vězeňské služby pak upravuje tzv. Řád výkonu trestu odnětí svobody.¹⁹

¹⁹ *Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.*

Zákon říká, že trest odnětí svobody může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavené svobody. S odsouzenými se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. Musí být respektována přirozená důstojnost lidské osobnosti, nesmějí se používat kruté nebo lidskou důstojnost ponižující způsoby zacházení a trestání.

Je zřejmé, že i při dodržení těchto zákonných podmínek je trest odnětí svobody vážnou psychickou zátěží, a to zejména tehdy, je-li odsouzený ve výkonu trestu poprvé v životě. Negativní dopad má omezení práv, na která byl odsouzený na svobodě zvyklý (práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství, právo svobodné volby povolání, právo sdružovat se ve spolcích, právo podnikat apod.). Vězeň si navíc musí zvykat na nové prostředí a novou sociální skupinu, ve které se pohybuje. Dochází k adaptaci na nové prostředí a na novou sociální roli, kterou vězeň zastává. Během výkonu trestu má na vězně vliv jak resocializační působení sociálních pracovníků, speciálních pedagogů, vychovatelů, dozorců, psychologů, duchovních apod., tak i proti tomu kontraproduktivně působící chtěná či nechtěná socializace vězně do specifického prostředí a norem panujících mezi vězni navzájem.

Ve výkonu trestu odnětí svobody se palčivě objevují také problémy interakce a komunikace. Odsouzený je do značné míry doslova odtrhnut od svého dosavadního života. Může mít u sebe pouze písemnosti přímo související s trestním řízením proti němu vedenému, fotografie, dopisy, právní předpisy, vlastní knihy, časopisy, noviny,

hodinky, psací potřeby, elektrický holicí strojek, hrneček na nápoje a základní hygienické potřeby, další věci pouze se zvláštním svolením věznice. Soukromí je do značné míry omezeno. Vězňům je kontrolována veškerá korespondence, telefonáty jsou zaznamenávány a vedeny v evidenční kartě odsouzeného. Návštěvy odsouzených jsou organizovány v denní době zpravidla ve dnech pracovního volna nebo klidu. Pro lepší návrat do standardního života jsou pro vězně organizovány programy zacházení jako vzdělávací aktivity, speciálně výchovné aktivity a zájmové aktivity. Je-li to možné, může být odsouzený po dobu výkonu trestu také pracovně zařazen.

K dosažení účelu výkonu trestu je pro každého odsouzeného stanoven tzv. program zacházení, který se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutí výsledků sociálního, psychologického, pedagogického a lékařského posouzení. V rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně tři měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro návrat do samostatného způsobu života.

Kázeňské přestupky spáchané v průběhu výkonu trestu odnětí svobody jsou trestány kázeňskými tresty. Mezi ně patří důtka, snížení kapesného, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, propadnutí věci, pokuta nebo pobyt na tzv. uzavřeném oddělení. Uzavřené oddělení bývá zřízeno ve vyčleněném prostoru věznice a odsouzení, kteří jsou v kázeňském trestu, jsou v něm umístěni stále, s výjimkou pracovní doby a doby určené pro aktivity jim stanoveného programu zacházení. Nejostřejším trestem je v tomto směru samovazba, o jejímž značném vlivu na psychiku jsme se již zmínili výše.

U osob mladistvých, kteří jsou umístěni ve zvláštních věznicích, je i způsob výkonu trestu odnětí svobody upraven specificky. Už samotné podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku²⁰, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže upravuje zvláštní právní předpis, a to Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.²¹ Stejně tak na je na mladistvé speciálně pamatováno v obsahu již zmíněných zákonů o výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Je tomu tak především proto, aby se mírnily negativní účinky izolace mladistvých od společnosti, protože proces socializace probíhá nejintenzivněji právě v dětství a mládí člověka. Ve zvýšené míře jsou uplatňovány individuální přístupy a způsoby zacházení s mladistvými.

Speciální a odlišné od běžných přístupů jsou formy zacházení s odsouzenými ženami. Zvláště se přihlíží k psychickým a fyziologickým zvláštnostem žen nebo k zvláštním potřebám těhotných žen, žen krátce po porodu a kojících matek. V ubytovnách odsouzených žen se vytvářejí podmínky pro praní osobního prádla, provádění drobných oprav osobních věcí a pro denní koupání. Při úpravě zevnějšku odsouzených žen se dokonce umožňuje používání vlastních kosmetických přípravků, úprava vlasů žen není nijak omezena. Všechny tyto zvláštnosti mají přispívat k lepší psychické kondici delikventek.

Ve zvláštních případech může být odsouzené ženě na její žádost povoleno, aby ve výkonu trestu měla u sebe a starala se o své dítě zpravidla do tří let věku dítěte. Před rozhodnutím o povolení péče o dítě přímo ve věznici si ředitel dané věznice vyžádá

²⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

²¹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

posouzení lékaře a klinického psychologa a orgánu sociálně právní ochrany dětí, zda je takový postup ku prospěchu dítěte. Tato výsada delikventek – matek je důkazem humanizace našeho trestního práva.

Výjimečné tresty odnětí svobody jsou podle právního řádu České republiky ukládány za mimořádně závažné trestné činy, a to v délce trvání výkonu odnětí svobody nad 15 let. Z nich specifickým je trest odnětí svobody na doživotí. „Tito vězni jsou z penologického hlediska velmi rozdílnou skupinou. Najdeme zde vězně s vážnými psychickými poruchami (specifickými poruchami osobnosti, parafiliemi), pachatele nájemných vražd, pachatele závažné hospodářské kriminality a další skupiny. Zacházení s těmito vězni, kteří jsou osobnostmi s vážnými psychickými poruchami a problémy až po relativně psychicky normální musí být vysoce individuální a profesionální.“²²

Výkon doživotního trestu je především zaměřen na ochranu společnosti před další trestnou činností odsouzeného. Tomu jsou upraveny podmínky, za kterých vězni odsouzení na doživotí vykonávají svůj trest. Odsouzení jsou ubytováni zpravidla po jednom a stýkají se též jen se spoluvězni odsouzenými ke stejnému trestu. V průběhu vycházek mohou být odsouzení poutáni. Je zřejmé, že trest doživotí negativně působí na lidskou psychiku a prohlubuje poruchy osobnosti, zároveň však i jako nejtvrďší trest zachovává právo na život. Dlouhodobější věznění s sebou přináší ztrátu sociálního zázemí, ztrátu schopnosti pohybovat se ve společnosti – už po roce věznění si člověk navyká na vězeňskou subkulturu, začíná ztrácet schopnost postarat se sám o sebe, komunikovat s normálními lidmi.

²² Sochůrek, J. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, s. 45.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5. CÍL VÝZKUMU

5.1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu pro tuto bakalářskou práci je především nalezení slabých stránek v prostředí českých věznic, které mohou vést ke vzniku mimořádných situací, tímto způsobem na ně upozornit a na základě zjištěného navrhnout způsoby, jak se jejich vzniku co nejlépe vyvarovat. Například paradox kontraproduktivního působení poplachu s modelovou situací na psychiku vězněných osob dosud nebyl v odborné literatuře prakticky vůbec řešen, a tudíž je nutno vycházet z vlastních osobních zkušeností ze zmíněného prostředí a průběžných rozhovorů s odsouzenými a obviněnými. Rovněž sklon k podceňování zdánlivých maličností v průběhu každodenního života uvězněných bývá mnohdy tradičně podceňován a je třeba na něj ustavičně upozorňovat.

Při výzkumu je využito jak sběru konkrétních dat z přímé práce s uvězněnými (v našem případě se jednalo o obviněné a odsouzené umístěné toho času ve Vazební věznici Praha – Pankrác), tak výsledků průběžných statistik vedených Vězeňskou službou České republiky. Zajímají nás nejen aktuální postoje vězněných osob k běžnému každodennímu životu uvnitř těchto zařízení, ale také jejich názory na celkový současný stav českého vězeňství. Pro pochopení chování uvězněných osob v izolovaném prostředí dané věznice, ve kterém jsou nuceni podřídit se jak mnoha platným právním normám, tak stanovenému vnitřnímu řádu, je toto teoretické vyjádření

jejich života a zkoumaných souvislostí jedním z nezbytných předpokladů pro možnost aktivního předcházení mimořádným situacím.

5.2. Harmonogram postupu

Tento výzkum probíhal v časovém úseku od ledna roku 2011 do ledna roku 2012, tedy jeden kalendářní rok.

Po dobu od ledna 2011 do února 2011 byl ve spolupráci s odbornými zaměstnanci Vazební věznice Praha – Pankrác, tedy psychology a speciálními pedagogy, proveden výběr vhodných osob v řadách obviněných a odsouzených, kteří byli ochotni k dlouhodobější spolupráci. Tento výběr byl pak v dalším průběhu výzkumu v případě potřeby vhodně doplňován.

V období březen 2011 až listopad 2011 byly vedeny průběžné, nahodilé i plánované rozhovory se skupinou vybraných uvězněných, a to vždy ve spolupráci s příslušným speciálním pedagogem, který byl osobně rozhovorům osobně přítomen.

V prosinci roku 2011 a části ledna 2012 byla provedena analýza získaných údajů a z jednotlivě vyvozených dílčích závěrů jsme se pokusili vyhodnotit do jaké míry a s jakým výsledkem byla naplněna naše očekávání. Na závěr byla provedena formulace obecných doporučení plynoucích z našeho výzkumu.

Po celou dobu výzkumu byly sledovány a vyhodnocovány Vězeňskou službou vedené oficiální statistiky. Přehled týdenních, měsíčních a ročních statistik lze nalézt na oficiálních webových stránkách Vězeňské služby.²³

5.3. Charakteristika souboru respondentů

Zvážení otázky od koho budou shromažďována data potřebná pro náš výzkum jsme věnovali nemalé úsilí. Stanovit v tomto případě, zda se vlastně bude jednat o kvantitativní či kvalitativní výzkum se ukázalo jako velmi těžká volba. Nakonec jsme se přiklonili ke druhé variantě s tím, že se specifictěji vybraným vzorkem uvězněných osob bude snazší dlouhodobější opakovaná komunikace, která bude pro účely naší práce praktičtější a výsledná výpovědní hodnota bude s přihlédnutím k výše uvedeným aspektům nakonec i obecně využitelná. K tomuto rozhodnutí jsme dospěli také díky studiu odborné literatury, kde se říká, že: „Velikost kvalitativního vzorku má tendenci být co nejmenší, s nulovým statistickým základem pro jeho provedení. Velikost výzkumného vzorku je většinou funkcí účelu studie, dostupnosti a praktických omezení.“²⁴

Vybraná skupina spolupracujících uvězněných osob byla tedy nakonec složena z obviněných i odsouzených, kteří se v daném čase nacházeli ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Praha – Pankrác. Z řad obviněných se konkrétně jednalo o 5 žen a 10 mužů, z odsouzených to pak bylo 5 žen a 15 mužů.

²³ Vězeňská služba ČR. *Statistiky*. [online]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/> [cit. 2012-03-15]

²⁴ Punch, K, F. *Úspěšný návrh výzkumu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 79.

Celkem se do našeho výzkumu zapojilo 41 uvězněných české národnosti, jelikož muselo být v jeho průběhu 6 osob nahrazeno novými z důvodu jejich propuštění na svobodu v jeho průběhu. Vyšší počet mužů než žen byl vybrán z toho prostého důvodu, že procento trestné činnosti páchané muži a procento jejich následného, opakovaného uvěznění je nesrovnatelně vyšší nežli u žen (Příloha B).

Jako další kritérium jsme si zvolili věk spolupracujících uvězněných osob. Ten byl jak u obviněných, tak u odsouzených od třiceti do čtyřiceti let. Z důvodu inteligence a především vynalézavosti jsme pak volili pachatele trestného činu podvodu. Pachatelé tohoto typu trestné činnosti se totiž vesměs vyznačují rovněž značně rozvinutými organizačními schopnostmi a nás v této souvislosti zajímaly především potenciálně schopní organizátoři hromadných nepokojů, zejména vzpoury vězňů.

Kritériem pro výběr odsouzených pro nás byla rovněž délka aktuálně uloženého trestu odnětí svobody (5 – 6 let) a jejich zařazení do ostrahy. U obviněných jsme přihlíželi k délce stráveného času ve výkonu vazby (minimálně 1 rok), a to alespoň zpočátku umístěných do vazby koluzní.²⁵

Posledním kritériem byla podmínka, že se jednalo ve všech případech o vícetrestané, kteří se v situaci uvěznění neocitli poprvé, ale opakovaně. Pobyt ve vězeňském prostředí nebyl tedy pro tyto osoby nic nového. Toto pro nás bylo zejména důležité, abychom mohli zjistit, jak vnímají rozdíly v pobytu ve vězeňských zařízeních dnes a v době před „krizí“ a jaké změny na ně v jejím důsledku doléhají.

²⁵ Do **koluzní vazby** se umísťují obvinění, u kterých hrozí, že by mohli po dobu vyšetřování ovlivňovat svědky či spoluobviněné, a tím by mohli mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání.

Samotný proces rozhovoru byl vždy uskutečněn za přítomnosti speciálního pedagoga Vězeňské služby s tím, že délka jednotlivých rozhovorů byla vždy, s ohledem na vězeňské prostředí, striktně limitována třiceti minutami. V průběhu našeho výzkumu absolvovala každá z námi vybraných osob tento rozhovor minimálně třikrát, samozřejmě s patřičným časovým odstupem. Při rozhovoru byly kladeny jak otázky zcela obecné, tak otázky specifitější i zcela konkrétní, avšak s tím, že všichni respondenti museli zodpovědět stejný soubor základních dotazů (Příloha A).

S ohledem na skutečnost, že se v současné době velmi dbá na etické dimenze každého sociálního výzkumu, respektovali jsme tento požadavek rovněž my ve vztahu k našim respondentům. „Etické požadavky se při plánování a provádění výzkumu soustředí na přístup, souhlas a ochranu účastníka. Protože přímý kontakt výzkumníků s lidmi, situacemi nebo daty pro výzkumný účel není snadný, musí se ucházet o podporu a souhlas těchto lidí. Třebaže je již zajištěna integrita, kvalita a význam studie, je nutné také zvažovat etické aspekty.“²⁶ Dobrovolným účastníkům výzkumu se dostalo patřičných informací o výzkumu, byla jim zaručena diskrétnost a anonymita, sděleno kdo bude vlastníkem získaných dat a výsledků a podobně.

Dalším důležitým aspektem, který nesmíme opomenout bylo to, že po dobu, kdy výzkum probíhal, byli s námi vybraní odsouzení prakticky v každodenním kontaktu v rámci svého „běžného života za mřížemi“ To považujeme za velmi významné, neboť autorka pracuje ve Vazební věznici Praha – Pankrác na pozici dozorce.

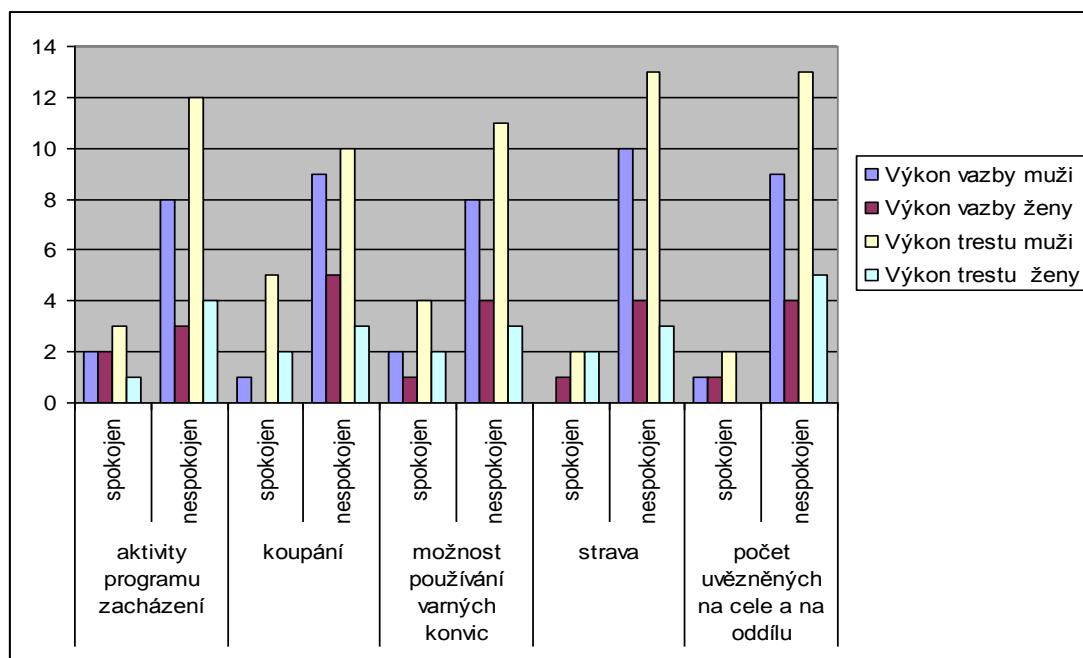
²⁶ Punch, K, F. *Úspěšný návrh výzkumu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 87.

5.4. Analýza dat

Poté, co byl naplánován tento výzkum a v jeho rámci proveden náležitý sběr dat, bylo možné přistoupit k jejich analýze. „Analýza kvalitativních dat se jako oblast metodologického výzkumu v posledních přibližně dvaceti letech velmi rychle vyvíjela a dnes existuje pro výzkum pestrá varieta přístupů a možností, jak postupovat.“²⁷ My jsme si jako nejvhodnější zvolili uvedení tří výsledkových grafů.

S ohledem na charakteristiku souboru námi vybraných respondentů a jejich statisticky nízký počet se sice jedná pouze o jakési orientační ukazatele. Na to, abychom zde zhodnotili obecnou míru nespokojenosti a hledali hranici, při níž již hrozí reálné nebezpečí vzniku krizové situace, možnosti této naší práce bohužel nestačí. Snažíme se zde pouze poukázat na oblasti jejich potencionální hrozby, byť na základě v rámci tohoto výzkumu reálně získaných poznatků, informací a dat.

Graf č. 1: Spokojenost uvězněných s vybranými skutečnostmi.

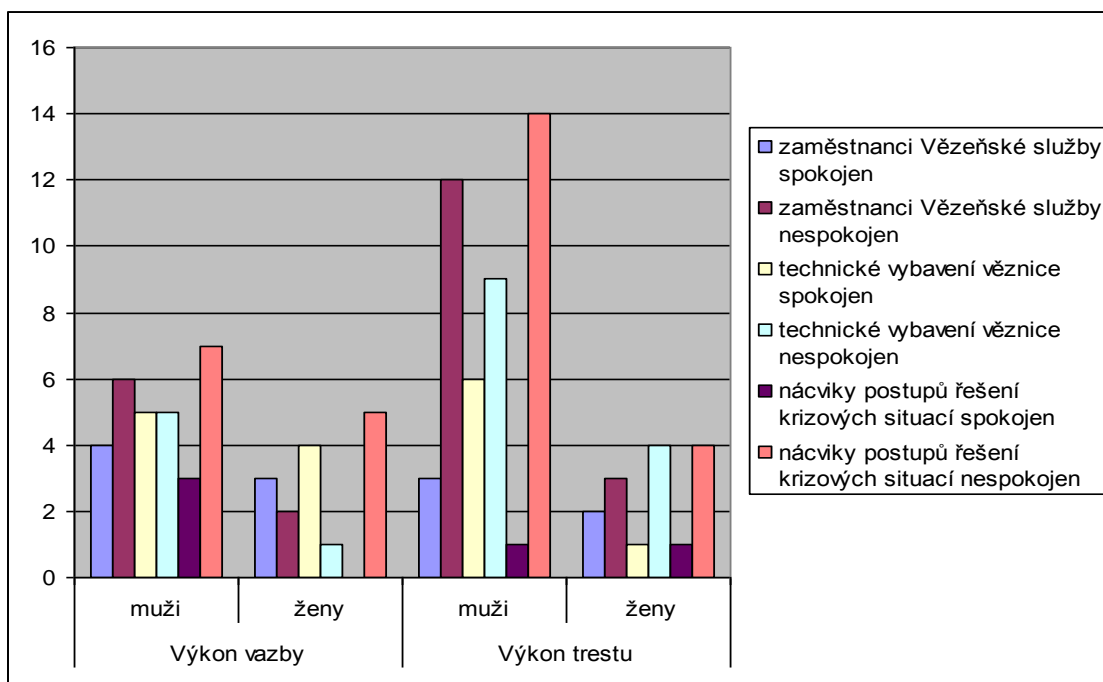
Zdroj: Zpracováno autorkou.

²⁷ Punch, K, F. *Úspěšný návrh výzkumu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 84.

Z uvedeného grafu č. 1 jasně vyplývá většinová nespokojenost uvězněných s hygienou, stravou, podmínkami ubytování i nabídkou aktivit programu zacházení.

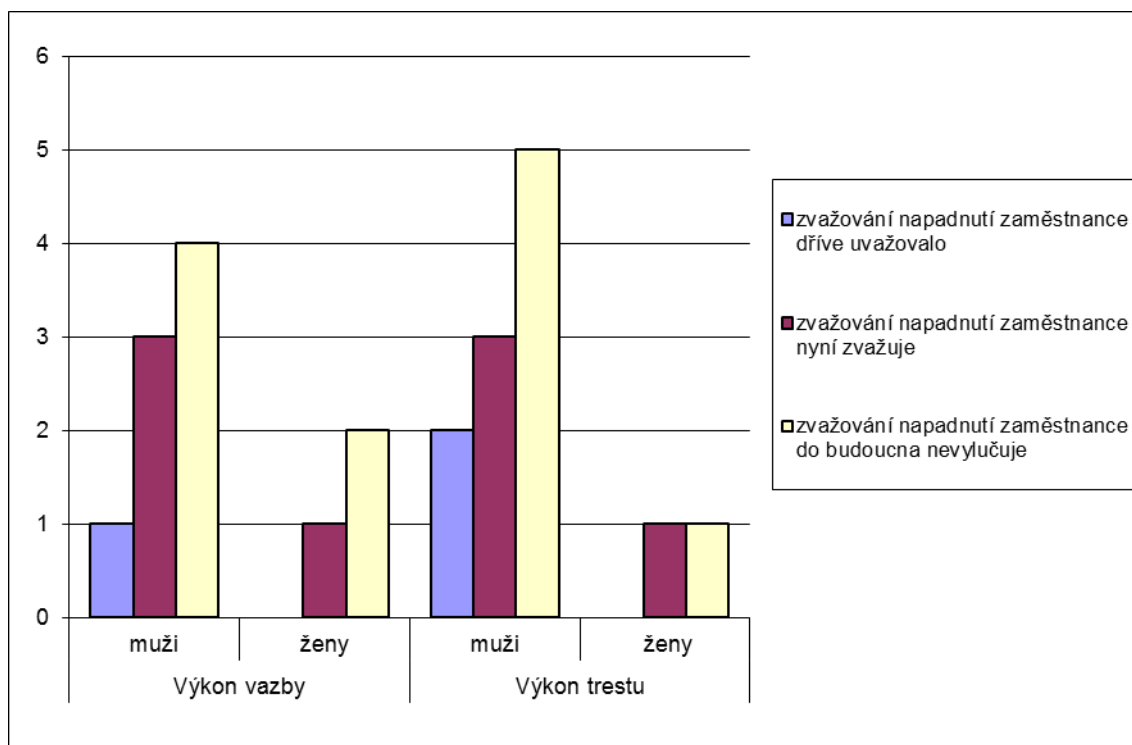
Další graf nám naznačuje jiné znepokojivé skutečnosti, s nimiž se musejí odsouzení i obvinění vyrovnávat během svého pobytu ve vězeňském zařízení. „Spokojenost“ se zaměstnanci Vězeňské služby chápeme jako erudovaný a profesionální přístup při výkonu jejich služby či zaměstnání. Stejně tak „spokojenosti“ vězňů s technickým vybavením věznice rozumějme z hlediska co nejmenších komplikací pro běžný život uvězněných. Totéž pak platí o nácviku postupů řešení krizových situací.

Graf č. 2: Spokojenost s dalšími aspekty uvěznění.

Zdroj: Zpracováno autorkou.

Graf č. 3: Zvažování možnosti napadení zaměstnance věznic.

Zdroj: Zpracováno autorkou.

Na posledním grafu pak můžeme sledovat, jak spolu se zpřísnujícími se podmínkami pro pobyt ve vězeňských zařízeních narůstá riziko napadení zaměstnanců Vězeňské služby ze strany obviněných a odsouzených.

5.5. Interpretace výsledků

Jak jsme již dříve ve stručnosti zmínili, nad rámec zákonů a vyhlášek upravují výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody tzv. vnitřní řády vazebních věznic a věznic, které mohou v jisté míře zpříjemnit život uvězněných způsobem, že např. povolí některé úkony jaksi „nad rámec“. Z našich rozhovorů i naší osobní zkušenosti z práce ve vězeňském prostředí vyplývá, že se však v posledních letech poměry pro odsouzené jednoznačně zhoršují. Ukazuje se, že nedostatek financí tvrdě doléhá na státní rozpočet

a následně na příslušné resorty všech ministerstev. To pociťují ve svém každodenním životě i uvěznění.

Ukázalo se, že prakticky všichni, kdo se účastnili našeho výzkumu, si stěžují na potíže, s nimiž se v rámci svého uvěznění musejí potýkat skutečně denně. Konkrétně si uvedeme některé z nich:

Koupání odsouzených, kteří nejsou pracovně zařazeni, bylo na začátku našeho výzkumu standardně vnitřními předpisy umožněno 2x týdně, u pracovně zařazených pak kdykoliv s přístupem 24 hodin k tekoucí teplé vodě. V době krize se podstatně snížil finanční příjem rovněž pro Vězeňskou službu a tím i na výdaje určené na zajištění práv obviněných a odsouzených. Tím se nutně změnily také nároky na práva odsouzených tak, že nyní se striktně udržují pouze v intencích zákona a vyhlášky, tzn., že koupání pracovně nezařazených je umožňováno pouze 1x týdně, pracovně zařazeným sice každý den jen, ale s podstatným časovým omezením.

Dodržování časových limitů se vztáhlo také na **používání varných konvic**, a to tak, aby splňovalo zákonný minimální požadavek. To v praxi znamená dvakrát denně horká voda, takže je obviněným i odsouzeným povoleno vařit vodu 1 hodinu ráno a 1 hodinu odpoledne.

Uvěznění si dále stěžují na **nabídku aktivit**, kterých mohou využívat pro smysluplné trávení volného času v rámci tzv. **programu zacházení**. Tento má každý z nich individuálně sestaven po dohodě s příslušným speciálním pedagogem a účast na vybraných aktivitách je pak pro každého povinná, účast na nich a osobní aktivita v jejich průběhu je pak důsledně kontrolována a u odsouzených se následně promítá do tzv. hodnocení odsouzeného. Toto hodnocení má pak významný vliv na nejrůznější

záležitosti, jako je např. zařazení do prostupné skupiny vnitřní diferenciaci, udělování kázeňských odměn a trestů. Výrazné omezení nabídky těchto aktivit, kdy jsou poslední dobou nabízeny pouze aktivity, na které se vynakládá malé množství finančních prostředků, s sebou nutně přináší velkou nespokojenost vězňených osob, které byly v minulosti zvyklé na „lepší podmínky“ spojené s možností pestřejšího výběru daleko zajímavějších „kroužků“. Například jsou rušeny nebo značnou měrou omezovány keramické dílny z důvodu vysokých nákladů na provoz pece. Není již třeba možné chodit do ní 3x týdně, ale jen 1x za 14 dní. Zákon ani vyhláška totiž přesně nestanovují, jaké konkrétní aktivity a jak často by se měly ve věznicích a vazebních věznicích provádět.

Z rozhovorů také jednoznačně vyplynulo, že významné procento našich respondentů není spokojeno se **stravou**, a to jak s jejím množstvím, tak jejím složením. Snížení rozpočtu pro Vězeňskou službu poznamenává i tuto velmi citlivou část každodenního života uvězněných. Dostávají menší množství jídla, než jak byli v minulosti zvyklí a skutečně pouze v nejnútnejší míře stanovené právními předpisy.

Dalším faktorem, který ovlivňuje vzrůstající míru nespokojenosti obviněných a odsouzených, je obrovská **přehlněnost** vazebních věznic a věznic (Příloha B). Zákon sice stanoví 4 m² na uvězněného, ve skutečnosti však dnes na každého vycházejí sotva 3 m². Ve skutečnosti se jedná z hlediska vzniku možného konfliktu o největší problém v českých vazebních věznicích a věznicích, kterým se Vězeňskou službu velmi tíží a je nucena se jím ve spolupráci s ministerstvem spravedlnosti vážně zabývat. Malým krokem k dočasné úlevě, co se týče odsouzených žen, je nedávné otevření nových ubytovacích kapacit v rámci nově zřízeného oddělení výkonu trestu odnětí svobody Vazební věznice Praha – Ruzyně ve Velkých Přílepech u Prahy.

Zajímavých odpovědí jsme se dočkali také na naše dotazy směřující konkrétně a přímo k tomu, zda uvěznění přemýšleli či někdy přemýšleli či přemýšlejí o **napadení zaměstnance** vězeňského zařízení, nebo tu možnost do budoucna zcela nevyklučují. Jednoznačně z nich vyplývá, že s touto záležitostí se vyrovnává za současné situace ve vazební věznici stále více uvězněných.

Obr. č. 3: Nové oddělení pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen ve Velkých Přílepech disponuje kapacitou 151 lůžek.

Zdroj: Vězeňská služba ČR. *Informační servis – novinky*. [online]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/aktuality-220/bylo-otevreno-nove-vezenske-zarizeni> [2012-02-20]

S tím souvisí i to, že z rozhovorů s uvězněnými nepřímo vyplynuly další problematické záležitosti, na něž by bylo dobré brát do budoucna rovněž zřetel. Obvinění i odsouzení tyto skutečnosti sami vnímají a my je navíc můžeme potvrdit z vlastního přímého pozorování a kontaktu s nimi v každodenní praxi.

Jedná se především o **zastaralou techniku**, kterou má Vězeňská služba při své práci k dispozici a uvěznění si tohoto stavu bedlivě všímají a dokáží jej zneužívat

k vlastnímu prospěchu, což je velmi nebezpečné. Zmiňme třeba namátkou pár konkrétních příkladů.

V praxi ke střežení vazebních věznic a věznic používané kamerové systémy a optická zařízení jsou ve srovnání s dnes běžně na volném trhu dostupnou uživatelskou technikou samotným uvězněným doslova „k smíchu“. Digitální kamery s lepším rozlišením, vynalézavá telefonická zařízení a nejrůznější záznamová zařízení už dnes můžeme u uvězněných při zevrubnějších prohlídkách objevit i v propisce, ve slunečních brýlích, v hodinkách a podobně, kdy pouhým okem nemůže nikdo ze zaměstnanců vazebních věznic a věznic nic poznat.

Obdobné potíže se táhnou se spojovacími zařízeními, která jsou již delší dobu v provozu vazebních věznic a věznic, ke všemu v nedostačujícím množství. Dále jsou prokazatelně na některých stanovištích nefunkční spojovací zařízení, popřípadě tam chybějí docela. Neměli bychom zapomenout ani na nemodernizované rentgeny na vstupech do těchto zařízení, která pracují často nespolehlivě.

Se snížením mzdových prostředků pro zaměstnance Vězeňské služby pak souvisí další velká hrozba. Tou v posledních letech stala nebývalá **fluktuace**, kdy bezpečnost ve vazebních věznicích a věznicích závisí čím dál tím častěji na mladých a ještě ne dostatečně zkušených příslušnících, s absencí příkladné kázně a disciplíny. Tito nově příchozí navíc nemají dostatek životních zkušeností a nejsou ani dostatečně odborně připraveni na situace, v nichž je zejména zapotřebí prokázat pevnou vůli, aby se nenechali často velmi „protřelými“ uvězněnými osobami vtáhnout do nejrůznějších „kšeftů“ a případně se třeba také nedali vyprovokovat ke vzniku konfliktních situací.

Těch totiž v tomto prostředí hrozí každodenně bezpočet, a to doslova „na každém kroku“.

5.6. Dílčí závěry/formulace doporučení

Přestože byl náš výzkumný vzorek obviněných a odsouzených žen a mužů nepříliš velký a náš přímý výzkum proběhl pouze v rámci Vazební věznice Praha – Pankrác, trůfáme si nyní i s ohledem na naši osobní praxi a zkušenosti posbírané z výkonu služby dozorce, a dále pak s přihlédnutím ke statistickým údajům vedených Vězeňskou službou konstatovat, že výsledky námi provedeného výzkumu se dají považovat za obecně platné i v širším měřítku.

Z rozhovorů s vybraným vzorkem uvězněných zcela jednoznačně vyplynulo, že zpřísňující se podmínky všichni zaznamenávají jako velké negativum posledních dvou let a necítí se v nich nejlépe. Potvrzuje se, že se vzrůstajícím tlakem na přísné dodržování předpisů roste mezi uvězněnými napětí. Totéž se týká jejich vnímání přeplněnosti věznic, kdy se na malém prostoru musí mezi sebou při běžných každodenních úkonech srovnat a vystřídat nadměrný počet uvězněných, čímž se mimo jiné rovněž dostávají do presu, a to nejen časového. Z logiky věci samozřejmě vyplývá, že čím dál více lidí ve stále stejném prostoru znamená úměrně zvýšené riziko vzniku konfliktů. Přeplněnost českých věznic je tedy jednoznačně velmi rizikovým faktorem, který zvyšuje nervozitu obviněných i odsouzených. A konečně skutečnost, že v již tak všestranně napjatém prostředí provádí Vězeňská služba například nezbytné (to je třeba zdůraznit) nácviky postupů řešení vzniklých krizových situací jsou jen dalším polínkem přiloženým pod kotel, v němž to již bez toho může kdykoliv začít vřít. Ukazuje se, že

jakýkoliv mimořádný nečekaný zásah do stávajícího přísného režimu hrozí přímým vznikem mimořádné situace. Z materiálů, s nimiž jsme se museli nebo měli možnost v rámci našeho výzkumu seznámit a prostudovat je, naštěstí jednoznačně vyplývá, že Vězeňská služba všechny tyto zmíněné skutečnosti pečlivě monitoruje, snaží se na ně v rámci svých možností reagovat a nacházet jejich vhodná řešení, aby v těchto situacích byla schopna se ctí obstat.

Při analýze výsledků našeho výzkumu jsme se pokusili nahlédnout tyto skutečnosti prostřednictvím námi získaných poznatků v obecnějším měřítku celého systému našeho vězeňství a na tomto základě zformulovat následujících několik doporučení:

- Zajistit moderní technické prostředky informačních technologií, umožňující bezpečně monitorovat prostory věznic.
- Stavebně technickými úpravami a moderními automatizovanými zábranami posílit bezpečnost věznic.
- Hledat a zajišťovat rozpočtové prostředky na uskutečňování rozvojových záměrů (například snižování počtu ubytovaných na cele či ložnicích, zajišťování smysluplných převýchovných programů pro mladistvé a závislé na návykových látkách).
- Zlepšovat systém přípravy a skladby jídel a celkově samostatného stravování ve vazebních věznicích a věznicích.

- Systematicky a programově řešit existující nevyhovující hygienické a sociální poměry ve vazebních věznicích a věznicích, plynoucí také z kolektivního ubytování a především přeplněnosti vězeňských zařízení.
- Posilovat programy vedoucí k vyšší míře zaměstnanosti odsouzených i s ohledem na celkově příznivější podmínky pro výkon trestu odnětí svobody u pracovníě zařazených osob.
- V rámci programu zacházení vyhledávat a organizovat vzdělávací, zájmové a jiné aktivity vězňů, snažit se o co nejpestřejší a nejširší nabídku.
- V personálním obsazení vazebních věznic a věznic považovat za jednu z priorit řešení nedostatku odborně a morálně dobře připravených, ale také dobře finančně motivovaných příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby. Ve struktuře příslušníků a zaměstnanců zajistit odpovídající množství vychovatelů, psychologů, sociálních pracovníků, speciálních pedagogů, učitelů, mistrů odborného výcviku a podobně. Zvýšit počty tabulkových míst pro strážní a eskortní službu v zájmu snížení potřeby přesčasové práce a z té plynoucí otupělé obezřetnosti a ostražitosti příslušníků při výkonu služby.
- Provádět nadále pravidelný výcvik speciálních pořádkových jednotek příslušníků Vězeňské služby, určených k potlačování projevů hromadných nepokojů ze strany vězňů. Přitom mít ovšem vždy na zřeteli rizika nutných represivních zásahů do běžného života uvězněných osob.

- Zodpovědně realizovat kvalitní program celoživotního vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby a zajišťovat tak vysokou úroveň jejich profesionality.
- Nadále vytvářet vhodné podmínky pro rozvoj spolupráce s Probační a mediační službou České republiky, zejména zabezpečením kvalifikované spolupráce pracovníků probační a mediační služby s jednotlivými vazebními věznicemi a věznicemi.
- Z hlediska návazné postpenitenciární péče podporovat průběžnou i návaznou spolupráci s orgány státní správy, samosprávy i dalšími, například neziskovými organizacemi tuto péči poskytujícími.
- Organizovat kontinuální penologický výzkum zaměřený na zdokonalování prostředků penitenciárního zacházení s uvězněnými osobami.

Jsme si samozřejmě velmi dobře vědomi skutečnosti, že kvalita práce Vězeňské služby závisí na dostatku finančních prostředků, ale zároveň jsme přesvědčeni, že i s omezenými prostředky lze dosahovat kvalitních výsledků.

6. ZÁVĚR

Každodenní život ve vězeňských zařízeních je trvale provázen vznikem častých konfliktních situací, popřípadě možnostmi jejich vzniku, a to prakticky v jakémkoliv čase a na kterémkoliv místě. Četné statistické údaje o vzniku mimořádných situací svědčí o tom, jak důležité je vnímat v tomto směru křehkost tohoto prostředí a snažit se v rámci preventivních opatření konfliktním situacím včas předcházet a být na ně stoprocentně připraven.

Bylo by omylem se domnívat, že se tyto konfliktní situace musejí vždy projevovat ve své zjevné formě, jako jsou třeba přímé fyzické útoky, vznik vzpoury či zahájení hladovky. Je třeba si uvědomit, že naopak převážná většina z nich začíná a probíhá neznatelně, a to například formou verbálních projevů nespokojenosti, častějších hádek, projevů nervozity pod vlivem prožívaného stresu a v neposlední řadě nechutí vykonávat pokyny zaměstnanců Vězeňské služby. Jejich dlouhodobé podceňování však může ve výsledku přejít až právě k situaci typu otevřené vzpoury a pak už bývá pozdě hledat příčinu toho, co jsme udělali špatně nebo nedůsledně, co jsme kdy a kde zanedbali anebo v čem jsme své úsilí kontraproduktivně přeháněli. K těmto jevům dochází ve větší či menší míře ve všech typech vazebních věznic a věznicích, nezávisle na jejich typu či vnitřní profilaci. Fenomén uvěznění způsobuje sám o sobě velkou psychickou zátěž a v součinnosti s prostředím, v němž se nacházejí pohromadě vysoké počty uvězněných osob denně vystavovaných značné míře stresu ze všech možných stran, znamená potenciál nepředstavitelného množství vzniku krizových situací v nejrozmanitějších podobách, a to od nejnevinnějších, tak po ty nejzávažnější typu vzpoury uvězněných.

Výše nápadu a vývoj charakteru trestné činnosti v souvislosti se zvyšujícím se počtem uvězněných osob ve vazebních věznicích a věznicích v naší zemi v průběhu posledních několika let, vyžaduje v praxi nutnost aplikace stále nových opatření, která musejí pružně reagovat na stávající aktuální situaci a mohou v dostatečné míře zajistit jak bezpečnost uvnitř i vně těchto zařízení, tak i vlastní naplňování účelu výkonu trestu a účel výkonu vazby.

Faktem je, že vývoj v legislativě měl dosud tendenci směřovat k další podpoře zkvalitňování provádění výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby s cílem dosažení úrovně srovnatelné se západoevropskými standardy v oblasti diferencovaného zacházení s vězni, s akcentem na zaměstnávání a vzdělávání vězněných osob. Respektování lidské důstojnosti obviněných a odsouzených otevírá odstupňovaně možnost prevence a léčby drogových závislostí nebo psychických poruch. Vedle důrazu na odborné zacházení s vězněnými je významnou prioritou také bezpečnost českých vazebních věznic a věznic, a to jak se zřetelem na bezpečnost vězeňského personálu a vězňů, tak i na bezpečnost občanů. Účinnost a celospolečenský prospěch eliminace kriminogenních jevů je hlavním motivujícím faktorem konání orgánů státu, specificky pak i Vězeňské služby.

Dosavadní směřování a dosažené výsledky potvrzují snahu o správné zaměření procesu krizového řízení ve Vězeňské službě České republiky, což se projevuje v podobě systematicky realizovaných cílů, majících například charakter opatření k realizaci zamezování vzniku mimořádných událostí. Do budoucna je ovšem třeba se více zaměřit na dobrou psychologickou přípravu zaměstnanců a na jejich trénink při snášení a řešení stresových situací, kterých s úbytkem finančních prostředků

vyčleněných pro vazební věznice a věznice nutně přibývá a hrozba přechodu v mimořádnou situaci má mnohem křehčí hranice, nežli tomu bylo před pár lety.

Tato problematika si i do budoucna nesporně zaslouží vzrůstající pozornosti, neboť ve včasné upozornění na skutečnosti, které se mohou stát příčinou vzniku mimořádných situací tkví jádro bezproblémové funkčnosti našich vězeňských zařízení.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ANTUŠÁK, Emil. *Krizový management – hrozby-krize-příležitosti*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-488-8.

ČASTORÁL, Zdeněk. *Základy moderního managementu*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-76-1.

HÁLEK, Vítězslav. *Krizový management – teorie a praxe*. 1. vyd. Bratislava: DonauMedia, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-89364-00-8.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-485-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 80-247-1362-4.

PROCHÁZKOVÁ, Dana. *Bezpečnost a krizové řízení*. 1. vyd. Praha: Police History, 2006. ISBN 80-86477-35-5.

PUNCH, Keith., F. *Úspěšný návrh výzkumu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-468-7.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie – negativní jevy ve vězení*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-205-0.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie – teorie a praxe zacházení s vězňnými*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. ISBN 978-80-7372-287-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pracovníky policie a vězeňské služby. I. díl*. 1. vyd. Technická univerzita Liberec, 2003. ISBN 80-7083-702-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pracovníky policie a vězeňské služby. II. díl*. 1. vyd. Technická univerzita Liberec, 2003. ISBN 80-7083-703-9.

VEBER, Jaromír. a kol. *Management: Základy – prosperita – globalizace*. 1. vyd. Praha: Management Press, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7261-029-7.

VODÁČEK, Leo., VODÁČKOVÁ, Olga. *Moderní management v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Management Press, s.r.o., 2006. ISBN 80-7261-143-7.

ZÁKONNÉ NORMY, INTERNÍ PŘEDPISY

ČESKO. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

ČESKO. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

ČESKO. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

ČESKO. Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

ČESKO. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

ČESKO. Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*.

ČESKO. Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

Koncepce bezpečnosti Vězeňské služby ČR do roku 2015 – základní prvky, současná úroveň a požadované cíle. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2005.

Nářízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 13/2006 Sb., o činnosti Vězeňské služby České republiky po vyhlášení krizových stavů, při řešení mimořádných situací a mimořádných událostí, o činnosti Krizového štábu Vězeňské služby a pracovištích krizového řízení. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2006.

Nářízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 34/2009 Sb., o hlášení mimořádných událostí ve Vězeňské službě České republiky. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2009.

Nářízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 12/2010 Sb., o vazebních věznicích a profilaci věznic Vězeňské služby České republiky. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2010.

Nariadení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 21/2010 Sb., kterým se stanoví úkoly občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2010.

Nariadení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 62/2010 Sb., kterým se vydává organizační řád Vězeňské služby České republiky. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2010.

Nariadení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 71/2010 Sb., o mimořádných událostech ve Vězeňské službě České republiky. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2010.

Nariadení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 82/2010 Sb., o vnitřní kontrole ve Vězeňské službě České republiky. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2010.

Nariadení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 48/2011 Sb., kterým se vydává organizační řád Vězeňské služby České republiky. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2011.

Nariadení ředitele Vazební věznice Praha – Pankrác č. 71/2006 o činnosti Vazební věznice Praha – Pankrác po vyhlášení krizových stavů, při řešení mimořádných událostí a o činnosti pracoviště krizového řízení Vazební věznice Praha - Pankrác. Praha: Vazební věznice Praha – Pankrác, 2006.

Vnitřní řád vazební věznice Praha - Pankrác pro odsouzené muže zařazené k výkonu trestu do věznice s typu s dohledem, dozorem a ostrahou a odsouzené ženy a muže v příjmovém oddělení. Praha: Vazební věznice Praha – Pankrác, 2012.

Vnitřní řád pro obviněné Vazební věznice Praha – Pankrác. Praha: Vazební věznice Praha – Pankrác, 2011.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Cíle a poslání Vězeňské služby ČR [online] . Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/cile-a-poslani-vs-cr-6124> [cit. 2012-02-20]

Vězeňská služba ČR. *Statistiky*. [online]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/> [cit. 2012-02-20]

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

JUSZCZYK, Stanislaw. *Metodológia empirických výskumov v spoločenských vedách*. 1. vyd. Bratislava: Iris, 2003. ISBN 8089018-13-0

SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obr. č. 1: Organizační schéma Vězeňské služby České republiky	16
Obr. č. 2: Vazební věznice, věznice a detenční ústavy v České republice	19
Obr. č. 3: Nové odd. pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen	44

Seznam grafů

Graf č. 1: Spokojenost uvězněných s vybranými skutečnostmi	38
Graf č. 2: Spokojenost s dalšími aspekty uvěznění	39
Graf č. 3: Zvažování možnosti útěku z vazební věznice	40

SEZNAM PŘÍLOH

Seznam příloh:

Příloha A – Otázky kladené v průběhu rozhovorů	I - II
Příloha B – Stavy vězněných osob	III
Příloha C – Ubytovací kapacity a další fakta	IV
Příloha D – Mimořádné události	V
Příloha E – Mimořádné události cizinců	VI

PŘÍLOHY

A: OTÁZKY KLADENÉ V PRŮBĚHU ROZHOVORŮ

<i>Identifikační č.</i>	<i>Pohlaví</i>	<i>Věk</i>	<i>Vzdělání</i>	<i>Rodinný stav</i>	<i>Děti</i>	<i>Národnost</i>	<i>Zaměstnání v civilu</i>
Kolikrát ve VTOS/VV	Současnost VTOS/VV	§	Délka trestu	Pracovní zařazení ve věznici	Poznámka		

Otázky č. 1 – 7 ke zjištění osobnostních vlastností a vlivu dětství na jejich utváření:

1. *Dokážete mi popsat Vaše dětství? (rodiče, škola, sourozenci)*
2. *Byl(a) jste zlobivé dítě? ((pral(a) jste se))*
3. *Jaká aktivita Vás bavila, než jste nastoupil(a) VTOS/VV?*
4. *Jste vynalézavý(á), dokážete si poradit s problémem nebo utíkáte do ústraní?*
5. *Dokážete se při nějaké změně rychle přizpůsobit?*
6. *Můžete Nám říci, jaký typ člověka jste? (cholerik, sangvinik, ...)*
7. *Dokážete se rychle aklimatizovat ve věznici?*

Otázky č. 8 – 9 ke zjištění zaujímaného postoje ke spáchané trestné činnosti:

8. *Co Vás vedlo ke spáchání trestné činnosti?*
9. *Zdá se Vám délka trestu přiměřená ke spáchání Vašeho skutku?*

Otázky č. 10 – 16 ke zjištění vlivu vězeňského prostředí na uvězněného:

- 10. Vyhlásil(a) jste někdy hladovku a proč?*
- 11. S čím jste ve VTOS/VV nyní nespokojen(a)?*
- 12. Můžete Nám říci, co se podle Vás změnilo ve věznici před „krizí“?*
- 13. Jak Vás VTOS/ VV ovlivnil (klady a zápory)*
- 14. Kdyby jste mohl(a), co by jste změnil(a)?*
- 15. Dokázal(a) by jste stručně popsat, jak působí na člověka vězeňské prostředí?*
- 16. Bude mít VTOS/VV po propuštění vliv na Váš další život?*

Otázky č. 16 – 18 ke zjištění, zda uvězněný zvažoval možnost napadení zaměstnance Vězeňské služby:

- 17. Uvažoval(a) jste někdy o napadení zaměstnance věznice? (verbální, fyzické)*
- 18. Je rozdíl v přístupu zaměstnanců věznice k Vám oproti předchozím letům a proč?*

Otázky č. 19 – 22 ke zjištění spokojenosti uvězněných s konkrétními záležitostmi, s nimiž se běžně setkávají:

- 19. Jak jste v porovnání s dřívějším pobytem ve VV/VTOS spokojen(a) s následujícími skutečnostmi: Koupání; možnost užívání varné konvice; strava; nabídka aktivit programu zacházení; počtem uvězněných na cele a na oddílu?*
- 20. Jak jste spokojen(a) s personálem vazební věznice?*
- 21. Jste spokojen(a) s technickým vybavením věznice a příslušníků Vězeňské služby?*
- 22. Jak vnímáte občasné nácviky řešení krizových situací, kdy se musíte podrobovat dalším restriktivním opatřením?*

B: STAVY VĚZNĚNÝCH OSOB

k 8.2.2012

Vězněné osoby		
	Ženy	muži
dospělí	1 535	21 801
mladiství	13	207
chovanci*	1	16
celkem	23 573	

* zabezpečovací detence

Obvinění - výkon vazby		
	Ženy	muži
dospělí	168	2 313
mladiství	4	43
celkem	2 528	
Odsouzení - výkon trestu		
	Ženy	Muži
dospělí	1 367	19 488
mladiství	9	164
celkem	21 028	
Chovanci - detenční ústav		
	Ženy	muži
Opava	0	0
Brno	1	16
celkem	17	

Zdroj: Vězeňská služba ČR. Informační servis – rychlá fakta. [online]. Dostupné z:

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/> [2012-02-20]

C: UBYTOVACÍ KAPACITY A DALŠÍ FAKTA

	Kapacita	skutečnost	naplněnost
výkon vazby	2 410	2 528	104,90%
výkon trestu	18 244	21 028	115,26%
detence	48	17	35,42%
celkem	20 702	23 573	113,87%

Zaměstnanost		
	stav	
průměrná zaměstnanost odsouzených v prosinci 2011	58,72 %	
průměrná zaměstnanost v roce 2010	62,35 %	
průměrná zaměstnanost v roce 2009	57,99 %	
Cizinci		
	stav	aktualizováno
cizinci ve výkonu vazby	573	8. února 2012
cizinci ve výkonu trestu	1151	8. února 2012
Odsouzení v typech věznic		
Typ věznice	Počet odsouzených	
	občané ČR	cizinci
Mladiství	171	3
dohled (A)	701	18
dozor (B)	8 382	519
ostraha (C)	9 538	494
zvýšená ostraha (D)	1 078	120
Doživotně odsouzení*		
Muži	39	
Ženy	2	
Celkem	41	

Zdroj: *Tamtéž.*

D: MIMOŘÁDNÉ UDÁLOSTI

9. Mimořádné události

Mimořádné události v letech 2006 – 2011

Mimořádná událost		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
		M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Útěk ze střežených věznic Obvinění	dosp.												
	mlad.												
Odsouzení	dosp.	1				3				1			
	mlad.												
Odchod z nestřež. věznic Odsouzení	dosp.	5				1		2		1		2	
	mlad.												
Celkem		6		0		4		2		2		2	
Zneužití VP* - z nestř. prac. Odsouzení	dosp.	13	1	37	1	18	1	4		19	1	8	
	mlad.												
Celkem		14		38		19		4		20		8	
Zneužití VP* při opušt. věz. Odsouzení	dosp.	4		5		1				3		4	
	mlad.												
Celkem		4		5		1		0		3		4	
Nevrácení se z PVT* Odsouzení	dosp.	8		6	1	3		5		5		6	
	mlad.												
Celkem		8		7		3		5		5		6	
Úmrtí vězňů Obvinění	dosp.	2		1				3	1	2		2	
	mlad.												
Odsouzení	dosp.	9		21	1	14	1	21	1	31		26	1
	mlad.												
Celkem		11		23		15		26		33		29	
Sebevražda Obvinění	dosp.	4	1	6		6	1	5	1	2	1	6	
	mlad.												
Odsouzení	dosp.	4		3		6		7		8		3	
	mlad.												
Celkem		9		9		13		13		11		9	
Hladovka Obvinění	dosp.	4	1	1		3		2		3		2	
	mlad.												
Odsouzení	dosp.	15		15		18		16		16		16	
	mlad.												
Celkem		20		16		21		18		19		18	
Hromadné nepokoje Obvinění	dosp.												
	mlad.												
Odsouzení	dosp.	36		150		369		176		71		44	
	mlad.												
Celkem		36		150		369		176		71		44	
Napadení přísl. a OZ VS** Obvinění	dosp.	10		6	5	10		11		14	2	6	
	mlad.	2		2								2	
Odsouzení	dosp.	23	1	21	3	28	1	16	1	18	3	14	3
	mlad.			1		1						3	

Zdroj: Vězeňská služba ČR. *Statistické ročenky*. [online]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/> [2012-02-29]

E: MIMOŘÁDNÉ UDÁLOSTI CIZINCŮ

Mimořádné události cizinců v letech 2006 – 2011

Mimořádná událost		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
		M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Útěk, únos ze střež. věznic a eskort.	dosp.												
	mlad.												
Obvinění	dosp.												
	mlad.												
Odsouzení	dosp.					1							
	mlad.												
Odchod z nestřež. věznic	dosp.												
	mlad.												
Celkem		0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Úmrtí	dosp.						1					1	
	mlad.												
Obvinění	dosp.						1	2			1		
	mlad.												
Odsouzení	dosp.												
	mlad.												
Celkem		0	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	2
Napadení přísl. a OZ VS	dosp.	1			3	2		1		3		4	
	mlad.												
Obvinění	dosp.												
	mlad.												
Odsouzení	dosp.	4		1		3		1		1		2	
	mlad.												
Celkem		5	4	4	3	5	2	2	4	4	4	6	6

Zdroj: Vězeňská služba ČR. *Statistické ročenky*. [online]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/> [2012-02-29]

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Andrea Krausová

Obor: Evropská hospodářskosprávní studia

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Krizové řízení v resortu ministerstva spravedlnosti

Rok: 2012

Počet stran bez příloh: 51

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů české literatury a pramenů: 34

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: Ing. Štefan Toth